

Conflict in Overijssel 1654 -57

door dr. L. de Jonge

15 juni 2024

Voorstellen (1)

Achtergrond:

1980 – 87 : Scheikunde RUU

1983 – 89 : Geschiedenis RUU

Scriptie :

Het defensie beleid van de Staten van Holland en zijn financiële consequenties 1652 – 72.

Voorstellen (2)

Werkzaam :

University Wageningen, Leerstoel Diervoeding

Universitair docent // hoofd laboratorium

2015 : Phd Thesis

Meten van de afbraak van eiwitten en zetmeel
in de pens van koeien.

Voorstellen (3)

Werkzaam voor de Vereniging:

Organiseren van de jaarlijkse scriptieprijs sinds 2014

Diverse lezingen (laatste in 2016)

Inhoud Lezing

- Doel en kanttekeningen
- Geschiedenis van Overijssel tot 1654
- Achtergrond conflict binnen Overijssel Verloop van het conflict en de rol van Johan de Witt
- Afloop conflict
- Conclusies

Doel en kanttekening

Doel :

Bestudering van de relatie tussen de landprovincies en Johan de Witt op basis van het conflict in Overijssel.

Kanttekening :

Geen eigen onderzoek

Geschiedenis Overijssel

In de
Middeleeuwen
was Overijssel
(Oversticht)
onderdeel van
het bisdom
Utrecht (Sticht)

Bestuurlijke indeling Overijssel

Drie landstreken :

1. Salland : Westelijk Overijssel (Zwolle, Deventer, Kampen)
2. Twente : Oostelijk Overijssel (Rijssen)
3. Vollenhove : Kop van Overijssel (Steenwijk)

Landstreken staan onder gezag van een dorst (baljuw)

Opkomst van de steden

In de late Middeleeuwen (14e en 15e eeuw) ontwikkeling van enkele steden:

Zwolle, Deventer en Kampen

- belangrijke Hanze steden (handel en welvaart)
- Belangrijke rol bij de religieuze vernieuwing // Moderne Devotie (Geert Groot en Thomas van Kempen)

Politieke ontwikkelingen

1528 : overgang van Overijssel van het bisdom van Utrecht naar Karel V

Vorming van de Staten van Overijssel bestaande uit:

Steden : Zwolle, Kampen en Deventer

Ridderschap : Salland, Twente en Vollenhove

Opstand

Overijssel wordt pas eind 16e eeuw // begin 17e eeuw door de Staatse troepen heroverd.

Grote delen van het platteland blijven katholiek (Twente)

Overijssel kiest kant van Holland tijdens de Bestandstwisten.

Situatie rond 1648

Economische achteruitgang vanwege :

- Verplaatsing handel naar Holland (t.k.v. de Hanze)
- Agrarische product heeft zware concurrentie van de Moedernegotie (met Oostzee)

Situatie steden

Rond 1647:

Zwolle, Deventer en Kampen : 7.000 inwoners

Ter vergelijking :

Amsterdam	140.000 inwoners
-----------	------------------

Hoorn	14.000 inwoners
-------	-----------------

Bijdrage aan de Generaliteit

Per gewest (tot 1658):

Holland	58,3 %
Zeeland	9,1 %
Friesland	11,6 %
Utrecht	5,8 %
Groningen	5,8 %
Gelderland	5,6 %
Overijssel	3,5 %

Conclusie : Overijssel levert de laagste bijdrage

Het conflict (1)

Aanleiding :

De benoeming van de baljuw van Twente in 1654.

Structurele oorzaak

- De Staten van Overijssel kent geen duidelijke procedure voor het nemen van beslissingen.
- Het ontbreekt aan een leider (stadhouder).

Meerderheid kiest voor :

Rutger van Haerstole tot Haarst

Meerderheid bestaat uit :

Zwolle en Kampen en 42 van de 60 edelen.

Het conflict (2)

De minderheid accepteert de keuze niet (streven naar consensus).

Minderheid staat onder leiding van Deventer en komt een tegenkandidaat :

Adolf Henry van Raesfelt

Kandidaten

Adolf Hendrik van Raesfelt (afbeelding) wordt omschreven als goede vriend van de Witt.

Rutger van Haerstole tot Haarst behoort tot de machtigste edelen binnen Overijssel en is voorstander van het huis Oranje

Escalatie

Het conflict leidt in juni 1654 tot een breuk binnen de Staten van Overijssel :

Twee Staten vergaderingen :

- Vergadering in Zwolle
- Vergadering in Deventer

Vergadering in Deventer zoekt al snel de steun van de Witt (17 oktober 1654 ; Beverwijk)

Contactpersoon van de Witt

Rabo Herman Scheele staat bekend om zijn democratische standpunten. Hij is de Schrijver van het boek *Libertas Publica*.

Hij is anti-Orangistisch en zoekt regelmatig contact met de Witt om de breuk te bespreken en vraagt om zijn steun.

Nationale dimensies

Vergadering van Zwolle besluit in oktober 1654 om Willem Frederik tot stadhouder te benoemen om zo de eenheid onder een sterke leider te herstellen.

Willem Frederik is reeds stadhouder van Friesland en Groningen.

Gevolgen benoeming

Deventer en anderen verzetten zich tegen deze benoeming.

Benoemingskwestie ligt gevoelig in Holland vanwege :

- Acte van Seclusie (1654) sluit benoeming van stadhouder uit.
- Rol van Frederick Willem tijdens de aanslag op Amsterdam (1650); dit wordt versterkt door spanningen in 1654

Militaire dreiging

Deventer voelt zich militair bedreigd door Rutger van Haerstolte. Deze zou Staatse troepen hiervoor gebruiken (eind 1654)

Deventer verzoekt de Staten van Holland om militaire ondersteuning.

Geen eenheid t.a.v. deze kwestie binnen Staten van Holland.

Reactie de Witt

De Witt houdt de mogelijkheid tot militair ingrijpen op (maart 1655).

Staten van Holland zijn verdeeld.

Meerderheid is voorstander om de beslissing uit te stellen.

April krijgt de Witt het groene licht

Tegenstanders: Amsterdam en Leiden.

Gevolg van het besluit

Staten van Zwolle erg geschrokken en worden gedwongen tot een compromis.

11 mei 1655 past de Witt de tekst van de resolutie aan.

Resolutie van Staten van Holland 23 juli 1655 stuurt aan op een bemiddeling tussen beide partijen (einde militaire optie).

Nieuwe binnenlandse ontwikkeling

Overlijden van veldmaarschalk van Brederode
September 1655.

Na een dag toont Willem Frederik zijn ambitie
om veldmaarschalk te worden.

Hij maakt zich afhankelijk van de Staten van
Holland en daarmee ook van de Witt.

Relatie Willem Frederik en de Witt

Willem Frederik doet alles om zijn relatie met de Witt te verbeteren.

De Witt gebruikt zijn machtspositie om Willem Frederik van Overijssel los te maken.

De functie van stadhouder van Overijssel was niet te verenigen met de functie van veldmaarschalk : Willem Frederik moet kiezen.

Acte van Harmonie

3 December 1655 : *Masterplan van de Witt*

Kern:

- Willem Frederik legt stadhouderschap Overijssel neer
- Amnestie voor iedereen
- Acceptatie van buitenlandse verdragen

Weerstand binnen andere gewesten

Samen aan de slag

De Witte en Willem Frederik gaan samen aan de slag voor goedkeuring Acte van Harmonie in 1656

Echter : benoeming veldmaarschalk blijft uit.

Stevige oppositie vanuit Friesland → Acte van Harmonie wordt binnen de Staten-Generaal niet aangenomen (begin 1657)

Militaire escalatie

Zomer 1657:

Zwolse partij over tot militaire actie tegen het stadje Hasselt.

Broer van Rutger van Haerstolte gaat over tot beschieting van het stadje.

Leidt tot versterking van de bemiddelingspoging

Bemiddelingspoging

De Witt vanaf maart 1657 in contact met burgemeester van Kampen, van Langen, om een oplossing te vinden.

In de periode juni-juli 1657 krijgt de Witt de partijen zover om zich bij de uitkomst van de bemiddeling neer te leggen (na militaire escalatie).

Oplossing

Na 8 augustus werkt de Witt samen met Cornelis de Graeff aan een oplossing.

- Annulering benoeming van Haerstolte en Willem Frederik
- Amnestie voor iedereen
- Probleem Hasselt wordt nader onderzocht

Conclusies (1)

Enkele conclusies:

- Conflict in Overijssel goed voorbeeld hoe locale twisten snel een nationale dimensie binnen de Republiek konden krijgen
- De Witt's rol was oorspronkelijk gericht op machtspositie en daarna pas op bemiddeling (Harmonie) zonder zijn eigen belangen uit het oog te verliezen.

Conclusies (2)

- Grote verliezer : Frederick Willem
Zijn persoonlijke ambities staan centraal binnen zijn handelen. Uiteindelijk blijft hij met lege handen achter.

Conflict toont het leiderschap van de Witt binnen de Republiek aan.

Eind

Bedankt voor uw aandacht